

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת סנהדרין - דף פו

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

חצי עבד וחצי בן חורין בדין גניבת נפש

נחלקו רבנן ורבי יהודה האם חייבים על גניבת נפש של חצי עבד וחצי בן חורין, ואמנם הארכנו בכמה מקומות בבירור הענין ובהגדרת "חצי עבד וחצי בן חורין", אך היות והתחדד דבר נוסף נלבן שוב את ההגדרות וכפי שאמרנו חז"ל אין לבית המדרש בלא חידוש.

לאחר שדרשו מהפסוקים בכללי הלימוד אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות וכו', אולם יש לברר בשיטת רבי יהודה האם "חצי עבד וחצי בן חורין" הוא גוי, רבי יהודה ממעטו מ"בני ישראל". הוא לא גוי והוא לא יהודי, אז מה הוא כן, הגדה חדשה מצאנו "חצי עבד וחצי בן חורין", היכן עובר החלוקה לאורך או לרוחב?? איך נעשה חצי עבד וחצי בן חורין, כמבואר ב"ב"ב יג, ובגיטין מא שותפים בעבד כנעני שאחד שחרר חלקו, נמצא שעתה הוא עבד של אחד ובן חורין מצד שאין לו בעלים על חלקו השני ובחלק זה הוא "התייחד". נעורר שאלה שבעצם היא התירוץ על הכל, ניח שהשותפים הם לא בחצי חצי, אלא לאחד יש 75% בעבד ולשני 25% בעבד, עתה שיחרר הבעלים של 25% את חלקו, האם עכשיו מצבו יהיה 3/4 עבד, או אולי רובו ככולו??, אז מה יהיה להפך שחרר בעל ה75% האם רובו ככולו וביטול ברוב וכד' ועתה הוא יהודי לגמרי? מה הביאור מה עולה כאן? ועוד צריך להשכיל, המחלוקת הידועה של ב"ה וב"ש בדין קיום פריה ורביה, ושאמר ב"ה במשנה ראשונה שחצי עבד וחצי בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד ובדבר זה סדרנו את ההלכות ממונות שחציו לרבו וחציו לו, אמרו להם ב"ש לב"ה את רבו תיקנתם את עצמו לא תיקנתם לישא שפחה אינו יכול לישא בת חורין אינו יכול, יכול יבטל והרי אמרו לא נברא העולם אלא לשבת צירה. דבר תמוה "תיקנתם את רבו את עצמו לא תיקנתם" הוא אנוס, מדוע צריכים אנו לחפש פתרונות למי שהוא אנוס, יש כאן איזה תקנה שצריך לתקנה ולפתורה.

עוד צריך להבין, בגמ' ב"ר"ה (כט) הביאו את הנידון לגבי מוציא אחרים ידי חובתן בתקיעת שופר ומסקנת הגמ' שאף את עצמו לא יכול להוציא, כיון שצד חרות משתמש בצד עבדות. מה הכוונה משתמש בחלק השני של גופו, מהו גופו? תוס' בכמה מקומות בש"ס (ב"ב יג, בחגיגה ב, א. בגיטין מא, א. ועוד) בנידון של פריה ורביה, ושאמר שחצי עבד חצי בן חורין לא יכול לקיים מצוות פריה ורביה. שואלים תוס', בשבא העשה של מצוות פריה ורביה וידחה את הלאו, פריה איסור ביאה ש"לא יהיה קדש" של הבן חורין. ותירצו תוס', כמה תירוצים ויעווי"ש. הקשה הטו"א (חגיגה שם), מה הצד של תוס' שידחה עשה ל"ת. הרי לכאורה הוו שני גופים חלוקים, שהרי על החצי ב"ח יש עשה של פו"ר. ועל החצי עבד אין ומאידך, לאו שלא יהיה קדש אין בצד עבדות שבו. מחדש הטו"א, עכ"פ נקרא "עשה ולא בגוף אחד". ולכן להו"א של תוס' שייך להגיד שידחה עשה את הלאו. ומביא ראיה, שמצאנו לגבי חטאת כשרה, שנבלע בתוכו חטאת טמאה, הדין, שמותר באכילה משום דאיתי עשה של אכילת כשרה ודוחה את הלאו של איסור אכילת פסולה.

וכתב הגר"ח בסטנצל (הובא בהרחבה בספר זכרון "איש חסיד". ועיין בזה במנ"ח מצוה א ומצוה לה) שלכאורה ראיית הטו"א מחטאת כשרה שבלעה חטאת פסולה אינה מובנת. אמנם מצאנו בדין חטאת שנבלע בה חטאת טמאה, שהלאו והעשה הם שני גופים נפרדים בהמה, שיש בהמה של חטאת כשרה ויש בהמה של חטאת פסולה. אולם כאן אין סיבה להתייחס לגבי הבהמות אלא לגבי האדם שאוכל ואצלו זה מוגדר לאו ועשה באדם אחד. ולכן שייך לומר שיבא עשה וידחה. אולם בחצי עבד וחצי בן חורין, עדין מדובר על כעין ב' בני אדם ומה שייך לומר שידחה עשה של אחד את ה"ל"ת של האדם השני. והאריך הגר"ח לבאר את הנושא ואת הראיה מחטאת בלועה ולבסוף דבריו מקיים את דברי הטורי"א, ומאריך בהגדרתו של חצי עבד וחצי בן חורין ביחס לקיום מצוות פריה ורביה. ולאחר כל הדברים ובעלת הדעת הראיה קשה מאוד מה אנו דנים באותו גוף מורכב בעל הגדרה של עבד ובעל הגדרה של בן חורין, האם יתכן לומר ששנים ששואו של רבו, ומוגדר כעבד יהיה מותר בשפחה, או שאר דברים שישו עבד מצווה בהם כגון מצוות עשה שהזמן גרמא, הרי מוכח שב"ה הודו לב"ש ולא אמרו להם שישא שפחה ביום של רבו.

הנראה בביאור הדברים, שבדאי אין כאן ב' גופים נפרדים ולא דנים כאן "בן חורין" ו"עבד" בבן אדם אחד, ואמנם כתב הפני"ש בגיטין שחצי בן חורין שבו חייב בכל המצוות וחצי עבד שפטור על הכל, ולכן כפי שהוציאנו מדבריו שחצי עבד שישו כן על ב' בני אדם ששורכבים בדמות אחת. ולא יתכן לומר כן מסברא, ואם כדבריהם שיש כאן הרכבה של ב' עניינים שונים, מהיכן הוציא הפני"ש שחייב הוא בכל המצוות בחלק שבן חורין הוא בו, היה צריך לומר שחייב בכל מצווה רק בחצי. ובדאי שהדבר הוא קשה בסברא ובהגיון.

הוא עבד והוא בן חורין, יש לו סיבה מלאה להיות בן חורין ולהיות חייב בכל המצוות, ויש לו מניעה מכל חיוביו כיון שלא השתחרר לגמרי והתורה חייבה יהודי במצוות, מי שפחות מיהודי מי אמר לנו שהוא חייב במצוות. וכמו שאנו מבינים שגוי שהתגייר, אין הבנה בעולם שתאמר, שתהליך הגירות אורך כשלושה ימים (לדוגמה) לכן ביום הראשון הוא 30% יהודי וחייב 1500 מצוות, וביום

השני נוסף עליו כך וכך, בודאי שלא, הוא גוי, וכאשר הוא נעשה יהודי הוא יהודי, אין שלב ביניים ואין חלק אפור.

בדיוק אותו דבר בחצי עבד וחצי בן חורין, הוא השתחרר בחלקו זה מגדיר שהוא חייב בהכל וכיהודי גמור יש לו אונס ומעבד מצד מה שעדיין יש לו מחוייבות כלפי מי שעוד לא שחררו, הוא לא יוכל להוציא ידי חובה בשופר לא בגלל שהוא לא חייב, אלא בגלל שיש בו כח שמעבד. הוא אסור בבית חורין אפילו שיש בו חלק ישראלי כיון שהתורה אסרה ביאת עבד בבית חורין, ויש לו את המעבד. בזמן שהוטבל לעבדות דנו אותו כ"אשה" וכאשר השתחרר חלקית הפך הוא ל"ישראל" אולם כיון שהשתחרר רק חלקית יש בו הלכות סותרות ולכן כופין את רבו לשחררו לגמרי, שאל"כ לא יהיה לו תקנה. ולכן אין הבדל כמה % הוא יהודי וכמה הוא עבד, אפילו 1% ימנע ממנו מלהיות "מבני ישראל" ולא שייך לדון כאן רוב. וזו"ק.

חיוב מיתה בגניבת נפש, לדעת רבנן מתחייב בהכנסה לרשותו. לדעת רבי יהודה

מתחייב בשימוש בעבד לאחר שהכניסו לרשותו המקור "והתעמר בו". ובאר רב אחא ב"ב רבא, שאף לרבנן צריך להשתמש בעבד, אולם לרבנן מתחייב אף אם עבד בו עבודה שאינה שווה פרוטה, ולרבי יהודה מתחייב רק בעימור שיש בו שוה פרוטה. הסתפק רבי רימיה מה מוגדר "עימור" ושימוש כדי להתחייב, מ"כ אדם ישן והשתמש בו שנתען על גופו. נ"ב אשה מעוברת והשימוש שהגנה עליו מפני הרוח. ונשאת הגמ' בספק. נאמר ב' פסוקים לגבי גניבת נפש "כי ימצא איש גנב נפש מחאיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא ובערת הרע מקרבך" עוד נאמר "וגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת" ולמדו "וגנב איש" שאין הבדל בין איש לאשה שגנבו, ונאמר "ומת הגנב ההוא" אף אשה שגנבה אשה חייבת מיתה.

למדו בברייתא, אין הבדל אם גנב איש, אשה, גר, עבד משוחרר, קטן. אם גנב ולא מ"כ ומצא ברשותו של הגנב, או גנב עבדים, פטור. ואם גנב ומכר לאביו או לאחיו או לאחד מקרובי הגנב, חייב (להו"א). אמר רב ששת שרבי שמעון אמר אם מכרו לאחד מבני משפחתו אינו חייב שנאמר "מחאיו". ולכן מכריחה הגמ' שהגירסה בברייתא צריכה להיות "פטור". ואין לומר שנחלקו בזה רבנן ור"ש היות ואמר ר"ש, סתם משנה, ר"מ. סתם חוטפתא, רבי תנחומי. רבי יהודה. סתם ספרי, רבי שמעון. וכולם בשיטת ר"ע.

נ"ב את בנו, לדעת רבי ישמעאל בנו של ר"ח בן ברוקה, חייב. לרבנן, פטור. ביאר אב"י "כי ימצא" וזה היה מצוי, דחה ר"פ, א"כ אף באיסור אשת איש נאמר "כי ימצא איש שוכב" מי שמצוי אצלו יהיה פטור. אלא ביאר אב"י שהכוונה מ"ונמצא בידו". מכאן למד רבא, אם גנב מי שמצוי אצלו כחלמל דדדקי שגנב תלמידיו יהיה פטור. נ"ב מי שחציו עבד וחציו בן חורין, לרבי יהודה חייב, לרבנן פטור. למדו בברייתא, מי שבייש עבד לדעת רבי יהודה אין חיוב בשבת בעבדים "כי יצא אנשים יחדיו איש ואחיו" ועבד אינו מוגדר לאח, ולדעת רבנן, יש להם בושט משום שחייב במצוות (כאשה). ומעתה מנוגב חצי עבד ודרש הפסוק בצורה זו "מחאיו מבני ישראל" מאחיו" בא למעט עבדים, "בני ישראל" בא למעט מי שחציו עבד וחציו בן חורין, "מבני" (מ"מ) נוספת במילה "מבני" שוב יש מיעוט למי שחציו עבד, ובכללי הדרשות מיעוט אחר מיעוט בא לרבות. ולדעת רבנן, לא דרשו "מחאיו" למעט עבדים כיון ששייכים הם במצוות, וא"כ יש רק ב' מיעוטים אחד לעבד ואחד לחצי עבד.

אזהרה לגנוב נפש, אמר רבי אישיה "לא תגנב", ולר"ח "לא ימכרו ממכרת עבד" ולא תחלקו רבי אישיה הזכיר את הלאו של גניבה, ור"ח את הלאו של המכירה. הפסוק הנאמר בעשרת הדברות "לא תגנב" מתייחס לגניבת נפש, ואם תאמר שמתייחס לגניבת ממון לומדים בהלכות הדרשות שדבר נלמד מענינו שכתוב בו בנפשות כאיסור לא תרצח ולא תנאף. עוד מבואר בברייתא אחרת הפסוק הנאמר בפרשת קדושים מתייחס לגניבת ממון לפי הלמד מענינו.

כ"ת א' העידה שגנב את הנפש, כ"ת ב' העידה שמכר, והוזמו, לדעת חזקיה אין דנים בהם כאשר זמם לעשות לאחיו ואינם נהרגים, שסבר חזקיה כדעת ר"ע "על פי שני עדים וכו' יקום דבר" וכל כ"ת מוגדרת כחצי דבר. ולדעת ר"ח נהרגים הזוממים סברו רבנן שאין חסרון בחצי דבר. ולדעת חזקיה, בבן סורר ומורה העדים השניים שמחייבים אותו מיתה, יש בהם חיוב כאשר זמם, כיון שאינם קשורים לכת הראשונה שהעידה על חיוב מלקות בלבד. שאל ר"פ מדוע לחזקיה עדי מכירה לא ירגו בשעה שיוזמו מחמת שעדי גניבה באו רק לחייב מלקות, וחזקיה סבר שעדי גניבה מחייבים מלקות, שאמר בברייתא עדים המעידים על גניבת נפש והוזמו נחלקו חזקיה ורבנן האם לוקים או לא, ואמר ששיטת חזקיה שלוקים, שהרי לדעת ר"ח הם נהרגים והלאו מוגדר שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין ע"ז מלקות, בהכרח לחזקיה יש מלקות. אלא ביאר ר"פ, עדי מכירה שהוזמו לכו"ע יש מלקות, בעדי גניבה נחלקו, לחזקיה אין קשר למכירה ועונשם במלקות. לר"ח גניבת חטאת המכירה. ומוזרה ר"ח בעדים הראשונים של בן סורר ומורה שיוכלים לומר באנו רק לחייב מלקות, ואם הוזמו לא ירגו. אמר אב"י, הכל מודים בבן סורר ומורה, שעדים ראשונים שהוזמו אינם נהרגים שיוכלים לומר למלקות באנו. הכל מודים בבן סורר ומורה בעדים האחרונים שהוזמו שדינם במיתה. ומחלוקת בבן סורר ומורה באופן שכת את אחת אומרת בפנינו גנב, וכת שניה אומרת בפנינו אכל, ונחלקו האם יש כאן חצי דבר או לא.

אמר רב אסי עדים על מכירת נפש שהוזמו אינם נהרגים, כיון שהיה יכול לומר עבדתי מכרת ואין להם ראייה על הגניבה. ביאר ר' יוסף שדברי רב אסי הם בשיטת ר"ע שעודת כזו מוגדרת כחצי דבר ולכן אינם מתחייבים מיתה. אמר אב"י אפילו חרבנן ומדובר שלא בא עדי גניבה ולכן אינם מחייבים אותו (אלא אם היו באים עדי גניבה היו נהרגים שאין זה חצי דבר), והחידוש אף שלבסוף באו, ומוכח שהם מכירים את עדי המכירה לא חוששים להם. והם פטורים.